

PEDAGOGIK VA IJODIY FAOLIYATNING UYG‘UNLIGI

Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy va amaliy fanlar fakulteti
Tasviriy san’at va musiqa ta’limi kafedrası
dotsenti Karimova Mavlyuda Madaminovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19425238>

Annotatsiya

Bir qator musiqa o‘qituvchilarining ishlarini kuzatish shuni ko‘rsatadiki, ularning kasbiy mahoratini oshirish uchun quyidagilar zarur: o‘qituvchining fuqarolik javobgarligi va jamoat burchini tarbiyalash; kasbiy ishtiyoqni, har tomonlama musiqiy va pedagogik faoliyatga qiziqishni shakllantirishga qaratilgan rivojlanayotgan o‘quv jarayonini amalga oshirish; o‘qituvchiga talabalar bilan muloqot madaniyatini va ularga (individual va jamoaviy) pedagogik ta’sir vositalarini o‘zlashtirishga yordam beradigan psixologik va pedagogik bilimlarni chuqurlashtirish; keyingi pedagogik tayyorgarlikni, kasbiy darajasini doimiy ravishda oshirish va tarbiyalash.

Kalit so‘zlar: Damatik chizig‘, Epizodlar, Kontrast, Repertuar, Ma’ruza-konsert, Stilistik, Shakl va janr, Improvizatsiya, Kulminatsiya, ssenariy, Iqtibos,

Аннотация

Наблюдения за работой ряда учителей музыки показывают, что для повышения их профессионального мастерства необходимо следующее: воспитание гражданской ответственности и общественного долга учителя; осуществление развивающего процесса подготовки, направленного на формирование профессиональной увлеченности, интереса к разносторонней музыкально-педагогической деятельности; углубление психолого-педагогических знаний, помогающих учителю овладеть культурой общения с учащимися и средствами (индивидуального и коллективного) педагогического воздействия на них; воспитание готовности к дальнейшему педагогическому самообразованию, потребности к постоянному повышению своего профессионального уровня.

Ключевые слова: Драматическая линия, Эпизоды, Контраст, Репертуар, Лекция-концерт, Стилистика, Форма и жанр, Импровизация, Кульминация, Сценарий, Цитата,

Kundalik pedagogik amaliyot o‘qituvchisiga ko‘plab vazifalar yuklanadi – bilimlarni talabaga yetkazish, dars mavzusini o‘rgatish; darsda o‘z xatti-harakatlarini boshqarish va uni bashorat qilish, o‘zini tashqi tomondan kuzatish va baholash; talabalar tomonidan bilimlarni o‘zlashtirilishini nazorat qila olish va boshqalar. Bunday o‘z-o‘zini tahlil qilish va nazorat qilish nafaqat kasbiy fazilatlarini tekshirish va baholash, balki o‘z ustida ishlash kerakligini tushunishga yordam beradi. Shu bilan birga, aynan amaliy faoliyat o‘qituvchining mustaqil ishida pedagogik qobiliyatlari namoyon bo‘ladigan va doimiy takomillashib boradigan eng muhim bosqich hisoblanadi. Pedagog mahorati amaliyotda shakllanadi.

Ijrochilik faoliyati pedagogik faoliyat bilan uyg‘unlikda musiqa o‘qituvchisiga musiqa darslari bilan bog‘liq tarbiyaviy va musiqiy-ta’lim vazifalarini bajarishga yordam beradi. Ijro faoliyati musiqiy va estetik tarbiya bo‘yicha sinfdan tashqari ishlarni amalga oshirishga imkon beradi, o‘qituvchining ijrochilik fazilatlarini yaxshilashga va uning musiqiy madaniyatini boyitishga yordam beradi.

Ijrochi sifatida faoliyat yuritgan o’qituvchi bolalarga musiqani tushunish va baholashni o’rgatadi, ularning his-tuyg’ularini boshqaradi. Bu esa juda muhim, chunki ba’zida musiqa nufuzli ko’rsatmalardan ko’ra ko’proq ishontirishi mumkin.

Boshlang’ich sinflarda o’qituvchi o’z ijrosi bilan musiqani tushunishga hissa qo’shadigan ma’lum hissiy kayfiyatni, ishtiyoq muhitini yaratishga intiladi; o’rta va yuqori sinflarda o’qituvchi musiqiy asarlarni idrok etish va tushunishda intellektual sohasini shakllantiradi va bilimlarini to’ldiradi.

Umumiy o’rta ta’lim maktabi sharoitida musiqiy asarlar ijrosi odatda hikoya bilan birga olib boriladi. Ijro talabalarga tushunarli bo’lishi uchun, tinglashni, mantiqiy tushunishni va musiqada yashashni o’rgatish kerak. Ushbu vazifani bajarish uchun sinf o’quvchilarining idrok etish imkoniyatlari va musiqiy tayyorgarligini hisobga olgan holda tuzilgan og’zaki sharh xizmat qiladi.

Bu doimo o’qituvchi va sinf o’rtasidagi ijodiy hamkorlik muhitida yuzaga keladigan jonli nutqdir. Har bir sinf - o’ziga xos, takrorlanmas auditoriya, har bir dars esa yangi pedagogik vaziyatdir. Vaqtning cheklanganligi o’qituvchini qisqa, aniq, sodda, tushunarli, lekin albatta hissiyotli va yorqin gapirishga majbur qiladi.[1]

O’qituvchining nutqi qanchalik yaxshi bo’lmasin, hikoya va tushuntirish uchun materialni puxta tayyorlashi lozim. Shuningdek, darsda tinglanadigan asarlarni har tomonlama tahlil qilish, nafaqat o’quvchilarning har qanday savollariga javob berishda, balki musiqani tushunishda chuqurroq yondashish qobiliyatini rivojlantirishda doimo tayyor bo’lish foydalidir.

Asarning badiiy tahlili o’qituvchiga darslarda musiqa olamiga sho’ng’ish muhitini yaratishga yordam beradi, bu esa asar kayfiyati va bastakor g’oyasini tushunishga xizmat qiladi. Bunday tahlil bilan bolalarning e’tiborini ushbu asardagi ma’lum bir intonatsiya, motiv, iborada ifodalangan asosiy musiqiy obrazlarga, badiiy obrazni rivojlantirishning asosiy dramatik chizig’iga, epizodlarning kontrastiga va kayfiyatlarning o’zgarishiga, bastakorlarning qanday ifodali vositalari tovushning ma’lum bir rangini yaratishiga va boshqa ko’p narsalarga qaratish lozim. Bu maqsad - bolalarning ijodiy tasavvurini uyg’otish, ularga obrazli assotsiatsiyalar olamini yaratishga yordam berish, musiqa tinglashga to’g’ri munosabatni tarbiyalash, fikrlashga o’rgatishdan iborat.

Maktab o’quvchilari bilan nutq orqali muloqot qilish qobiliyati - doimiy ravishda rivojlantirilishi zarur bo’lgan sifat. Murakkab va sodda haqida gapira olish, tovushli musiqani yorqin, badiiy tavsiflay olish va shu bilan birga o’z fikrlarini musiqiy texnika bilan erkin tasvirlash uchun o’qituvchi o’z bilimlari va kasbiy mahoratini muntazam ravishda oshirishi, nutq madaniyati va badiiyligini tarbiyalashi kerak.[2]

Bu yerda o’qituvchining kasbiy mahorati, pedagogik va ijrochilik qobiliyatlari, musiqa san’atining qudratli tarbiyaviy kuchidan foydalana olishi yaqqol namoyon bo’ladi.

Darsdan tashqari mashg’ulotlarni tayyorlash o’qituvchi tomonidan ilgari o’rganilgan pedagogik va maxsus bilimlarni ijodiy qayta ishlash, musiqiy asarlarni chuqurroq tushunish uchun yangi musiqiy adabiyotlarni o’rganish zarur.

Sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish va o’tkazishda bir qator jihatlarni hisobga olish lozim.

Sinfdan tashqari ishlar, musiqiy-estetik tarbiya bo’yicha barcha ishlar singari, umumta’lim maktabi uchun musiqa dasturi bilan muvofiqlashtirilishi kerak. O’quv jarayonidan tashqari vaqtlarda keyinchalik darslarda o’rganiladigan va ijro etiladigan musiqiy repertuardan foydalanish tavsiya etiladi, aks holda yangilik elementlari yo’qoladi. Har qanday musiqaning sinfdan tashqari mashg’uloti o’quvchilarning musiqaga bo’lgan qiziqishini chuqurlashtirishi va rivojlantirishi va musiqiy faoliyatda namoyon bo’lishiga o’rgatishi lozim. Dasturda nazarda

tutilgan savol-javob shaklida dars tashkil etish metodikasi, sinfdan tashqari mashg’ulotni o’tkazishda ham saqlanib qolishi lozim.[3]

O’qituvchining ma’ruzalarining mazmuni o’tkazilayotgan mashg’ulotning xususiyati va maqsadiga bog’liq bo’ladi. Ma’ruza-konsertda yuqori sinf o’quvchilariga musiqa san’atining rivojlanish tarixidagi turli yo’nalishlar, milliy kompozitorlik maktablarning stilistik va janr xususiyatlari, kompozitorning hayoti va ijodiy yo’li va boshqalar haqida ijodiy bilimlar beradi. Boshlang’ich sinf o’quvchilari uchun esa idrok etish va dunyoqarashga yaqin mavzular bo’yicha ma’ruzalar-kontsertlar o’tkazilishi mumkin, masalan, “Tabiat” xaqida, “Ertaklar” xaqida, asarlardagi bolalar mavzusi va boshqalar.

Katta zalda o’tkaziladigan suhbatlar ma’ruza-konsertlarga qaraganda kamroq vaqtni oladi va o’quvchilar bilan musiqa haqida samimiy suhbat tarzida o’tkaziladi. Bunday suhbatlarning mavzulari o’qituvchi tomonidan oldindan o’ylab topilgan, ammo suhbatlarning o’zi, go’yo eksrompt tarzda (darslardan keyin, kengaytirilgan kun guruhida, ta’til paytida) paydo bo’ladi va improvizatsiya xarakteriga egadir. Bu har qanday musiqiy voqea haqida hikoya, kinofilm yoki spektakldagi musiqa haqida suhbat va boshqalar bo’lishi mumkin. Suhbat, o’qituvchining ohangi, hissiy holati o’quvchilarga o’zlarini namoyon etishda, ijodiy qobiliyatlarini faollashtirishda, musiqiy didni tarbiyalashda, o’z fikr-mulohazalarini shakllantirishga yordam berishi kerak.[4]

O’qituvchi musiqa bilan bog’liq qanday tadbirni o’tkazishni niyat qilmasin, unga doimo tayyor bo’lishi kerak; u ko’p kuch sarflab, qanday maqsadga intiladi; uning ishi kutilgan natijalarga olib keladimi? Ushbu ishning muvaffaqiyati - birinchi navbatda, o’qituvchi o’quvchilarining musiqiy bilimlarini kengaytirish, ularning san’at darslariga bo’lgan qiziqishini chuqurlashtirishga bog’liq; ikkinchidan - u bunday ishlarga qanchalik tayyor, ya’ni uning pedagogik va ijrochi sifatleri, ma’ruza - konsert yoki suhbatni yuqori professional darajada o’tkazishga imkon beradimi; uchinchidan - u ijro etmoqchi bo’lgan auditoriya bunday muloqotga tayyormi yoki yo’qmi.

Ma’ruza-konsertga tayyorgarlik ko’rayotganda o’qituvchi o’z nutqining rejasini, aniqrog’i, kirish, kulminatsion nuqta va xulosani o’z ichiga oladigan ssenariyni ishlab chiqishi kerak. Nutq yaxshi tuzilgan va vaqtni belgilab, mashq qilingan bo’lishi kerak. Qiziqarli iqtiboslar, taqqoslashlar, adabiy asarlardan misollar tanlash, bolalar biroz dam olishi mumkin bo’lgan daqiqalarni ko’zda tutish lozim. U mazmuni, shakli va ifoda vositalari jihatidan qarama-qarshi bo’lgan asarlarni o’z ichiga olishi kerak, lekin tematik birlik tamoyilini hisobga olgan holda.

Sinfdan tashqari ishlarning eng murakkab shakllaridan biri bu bolalar bilan musiqiy spektakl tayyorlashdir. Buning uchun o’qituvchidan ko’proq ishtiyoq, bolalar bilan rejissyorlik ishi bo’yicha ba’zi bilimlar, bolalarni o’ziga jalb qilish va ularni yagona ijodiy jamoaga aylantirish qobiliyati va boshqalar talab etiladi.

Yuqoridagilardan ko’rinib turibdiki, musiqa o’qituvchisining kasbiy mahorati pedagogik mahorat va ijrochilik faoliyatining ijodiy uyg’unligidan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Mavlonova, D.Abdurahimova “Pedagogik mahorat” (o’quv qo’llanma) Toshkent 2009
2. Ho’jayeva M. “Umumta’lim maktablarida musiqa o’qitish metodikasi” O’z.D.K.tahrir-nashriyot bo’limi. Toshkent., 2008-yil.
3. Umarov E., Karimov M., Mirsaidova M., Oyxo’jayeva G. “Estetika asoslar”. Cho’lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2009-yil.
4. Маркова А.К. “Психология профессионализма “ – М.: “Знание”, 1996.